

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XV

Neřir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XV

İstanbul - 1995

OSMANLI ŞEHİRLERİNDEKİ HALKIN VERGİ YÜKÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (1680-1700)

Yusuf OĞUZOĞLU

1683 yılındaki Viyana kuşatmasının arkasından gelişen olaylar Osmanlı Devleti'ni yüzyıl sonuna kadar sürecek uzun bir savaş süreci içine sokmuştu.¹ Osmanlı Devleti, Avusturya-Venedik-Lehistan ve Rusya'dan oluşan müttefik güç karşısında geniş bir sahada masraflı muharebeler yapıyordu. Osmanlı Hazinesi'nin mâli yükü birdenbire artmıştı. 1683 yılında 324,566,230 akça olan Hazîne gideri, ilk savaş yılı sonunda 525.165.640 akçaya yükselmişti.² Bu bunalımlı dönemin bitim tarihi olan 1699 yılında ise Osmanlı Hazinesi gideri 1.211.379.266 akçaya ulaşmıştı.³ Bu döneme ait kayıtlar, özellikle askerlerin ulufe, bahşiş ve yiyecek giderlerinin oldukça fazla olduğunu gösteriyor.⁴

Osmanlı Devleti, XVI.Yüzyıl sonlarından başlayarak, kara ve deniz askerlerinin masraflarını hafifletmek için olağanüstü durum

¹ Bu konunun ayrıntıları için bk.*Silahdar Tarihi*, İkinci Cild, İstanbul 1928, s.1 vd., İsmail Hakkı Uzuncarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III.Cilt, I.Kısım, 4.Baskı, Ankara, 1988, ss.439-595

² Bk.Halil Sahillioğlu,"1683-1740 Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Hazine Gelir ve Gideri *VIII.Türk Tarih Kongresi*, II.Cilt, Ankara, 1981, s.1393.

³ Bk.Halil Sahillioğlu "Osmanlı İmparatorluğunda Savaş Yılı Buhranları", *İ.Ü.İFM.* XXVII/162, s.93

⁴ Örneğin, 1693 yılında Rumeli Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın emrindeki 6000 Piyade tüfekli askerinin altı aylık masrafı şöyleydi: Bahşiş: 60.000 Kuruş, Ulûfe; 99.000 Kuruş, Lahm-baha; 54.000 Kuruş, Nân baha; 22.500 Kuruş. Toplam: 235.500 Kuruş (25.905.000 Akçe) Bk. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul, 1965, s.400

vergisini aırmaya başlamıştı. Avarız-ı Dîvâniyye adı verilen bu vergi, önce belirli savaş yıllarında istenirken, XVII.Yüzyılda kapıkulu askerlerinin artan mali yükü ve giderek sürekli hale gelen İran, Avusturya, Lehistan, Venedik savaşları yüzünden kalıcı vergiye dönüştü.⁵

Ayrıca, taşrada görevli sancak beyi ve beylerbeyiler ile asker ve eşkiya "teftişi" ile görevlendirilen paraların masrafları da reayanın tekâlif-i örfiyye denilen yükümlülüklerini fazlalaştırıyordu. Bu grup içinde yer alan ve kanuni olmayan bir çok yükümlülük (tekalif-i şakka) olağan olarak görülmeye başlanmıştı.⁶

Kırsal kesimden gelen artı ürün'ün pazarlandığı yer olan şehirler, aynı zamanda sanayi ve ticaret potansiyeline de sahip olduğu için bu yeni yükümlülükleri öncelikle paylaşan birer kaynak haline gelmişlerdir.⁷

XVII.Yüzyıl sonlarına doğru tekalif-i divaniyye türünden avâriz sursat, nüzul, ordu bazarı akçaları ile tekalif-i örfiyye'ye dahil çeşitli hizmet akçaları ve diğer masraflar, toplanma pratiği ve zamanlaması sebebiyle listelenerek toplanmaya başlamıştı. Bu amaçla tutulan Tevzi Defteri, Salyâne, Vilayet Masrafı gibi kayıtlar bize şehirlinin vergi yüküne ilişkin değerli ve ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu kayıtları tamamlayan merkezlerden gelen vergi tahsil emirleri, sancakbeyi-

⁵ Bk.Ömer Lütfi Barkan, İA, AVARIZ Mad., Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700," *Archivum Ottomanicum*, VI (1980) ss 288-311.

⁶ Bk. Suraiya Faroqhi, "Political Activity Among Ottoman Taxpayers and the Problem of Sultanic Legitimation (1570-1650)", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, XXXV/1, 1992, ss.1-39. Avdo Suçeska, Bosna Eyaletinde Tekalif-i şakka, *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12 (1981-1982), s, 751-763. Ayrıca S.Faroqhi, bu konuyu kapsayan bir tez'den söz etmektedir. Linda Darling, *The Ottoman Finance Department and the Assessment and Collection of the Cizye and Avarız Taxes, 1560-1660*. Unpublished PhD Dissertation, Chicago, 1990.

⁷ Bu dönemin Osmanlı şehirlerini çok yönlü olarak değerlendiren araştırmalar vardır. Örneğin bk.Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Çev.Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul, 1993. Özer Ergenç, *XVI.Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, 1995. Nejat Göyünç, *XVI.Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul, 1969. Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara, 1985. Feridun M.Emecen, *XVI.Asırda Manisa Kazası*, Ankara, 1989. Zeki Arıkan, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Hamid Sancağı*, İzmir, 1988.

beylerbeyi-müfettiş paşa buyruvduları ve çeşitli sicil kayıtları vergi yükümlülüğünün "hane" bazında getirdiği parasal yükü açığa çıkarmaktadır.

Vergi yükünü belirten rakamları tamamlayacak başka bilgilere de ihtiyaç vardır. Vergi'nin alındığı çevrenin ekonomik potansiyelinin bilinmesi, halkın kazancını gösteren değerler, para meseleleri gibi olgular vergi miktarlarını birer rakam olmaktan çıkarıp anlam kazandıracaktır. Mehmet Genç; "Vergi hasılatı ile iktisadi hayatın reel kıymetleri arasında hiçbir ilişki kurulamıyor", diyerek sistemin karmaşıklığına işaret eder.⁸ Gerçekten şehirlinin vergi yükünü, şehrin ve ilgili bireyin ekonomik göstergeleri ile analiz yapmak, değerlendirmek imkanı yoktur. Ancak, vergi rakamlarını görmeden önce bazı iktisadi bilgileri ortaya koymak, bizi yine de bir fikir sahibi yapacaktır.

Bazı Osmanlı Şehirlerinin XVII. Yüzyıl Sonlarındaki Ekonomik Potansiyeli⁹

Sanayi Üretimi

Şehirlerin içinde veya çevresinde yer alan üretim birimleri ile ilişkili vergi ünitelerine ait rakamlar sanayi üretimine ışık tutması açısından önemlidir.

Mültezimlerin büyük çoğunluğunun mukataa bölgesinde veya çevresinde oturan ayan-eşraf zümresinden oluşması da ayrıca dikkate değerdir.¹⁰ 1699 tarihli mali kayıtlara göre Bursa Mizan Mukataası'nın yıllık geliri 2.880.000 akça, Erzurum Gümrüğü Mukataası'nın yıllık geliri 11.439.780 akça, Sinop İskelesi Gümrüğü Mukataası'nın yıllık geliri 2.543.406 akça idi.¹¹ Ankara Damgası ve

⁸ Bk.Mehmet Genç "18.yüzyıla ait Osmanlı Malî Verilerinin İktisadi Faaliyetin Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği Üzerinde Bir Çalışma" *Türk Dünyası Araştırmaları* Sayı 10, şubat 1981, İstanbul, s.35.

⁹ Burada özellikle aşağıda vergi rakamlarını sunacağımız bazı şehirler ele alınmıştır.

¹⁰ Bk.Mehmet Genç, a.g.m., s.50.

¹¹ Bk.Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Dair Notlar" *i.Ü. İFM*, XVII/1-4 (1955-1956), s.202,208

Tevabi'i Mukataası'nın 1693 yılı iltizam bedeli 22.000 kuruş (2.420.000 akça) idi.¹² Tokat'ın 1708 yılındaki pamuklu üretimi ile ilgili iltizam bedeli ise 3250 kuruştur (390.000 akça).¹³

Tarımsal Üretim

Şehirler aynı zamanda çevresindeki tarımsal alanda elde edilen artı ürünün pazarlandığı yerlerdi. XVI. yüzyıl rakkamlarına göre Manisa Kazası'nın tarımsal üretimi içinde Buğday: 9.990.600 kg., Arpa: 8.703.600 kg., Yulaf: 711.000 kg., Soğan: 179.250 kg., Pamuk: 296.588 kg., Susam: 94.125 kg. idi.¹⁴ 1699 yılı rakkamlarına göre Maraş Çeltik (Pirinç) Mukataası'nın yıllık geliri 5.126.564 akça, Aydın Boz-ulus Türkmeni Mukataası'nın yıllık geliri 862.860 akçe, Ankara Boz-ulus Türkmeni Mukataası'nın yıllık geliri ise 827.700 akça idi.¹⁵ Bu tür kayıtlar ilgili şehir çevresindeki tarımsal potansiyeli işaret etmektedir. Bir sicil kaydına göre, 1692 yılında Ankara çevresinde yaşayan Boz-ulus Türkmeni'ne bağlı İzzeddinlü Cemaati, Hassa Kasapbaşı'na 3204,5 kuruşluk (352.495 akça) koyun satmışlardı.¹⁶

Vakıflar

Osmanlı şehirlerinde ve yakın çevrelerinde mevcut vakıfların tarımsal ve kira gelirleri de ilgili şehrin iktisadi potansiyeli içinde yer alıyordu. Bu gelirler "mürtezika"ya tahsis edilme yanında, vakıf tesislerinin onarımı için de harcanıyordu. Mardin'deki Kasım Padişah Evkafı'nın XVI.yüzyıldaki yıllık geliri 265.795 akça idi.¹⁷ Bursa'daki

¹² Bk. Ankara şer'iyye Sic.72/213

¹³ Bk.Mehmet Genç 17-19.yüzyıllarda sanayi ve ticaret merkezi olarak Tokat "*Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*" Ankara, 1987, s.157

¹⁴ Bk.Feridun M.Emecen, *XVI.Asırda Manisa Kazası*, Ankara, 1989, s.242-250

¹⁵ Bk.Ömer Lütfi Barkan, a.g.m.s.202-203

¹⁶ Bk.Ankara şer.Sic.69/221

¹⁷ Bk.Nejat Göyünç, *XVI.yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul, 1969, S.118.

Vakıfların yıllık gelir toplamı ise 3.003.996 akça gibi önemli bir değere ulaşıyordu. (Bk.Özer Ergenç; XVI.Yüzyıl Sonunda Bursa, Basılmamış Doçenilik Tezi, 1978), (Tablo-4) Bursa, Ankara, Kayseri, Konya, Trabzon, Manisa gibi şehirlere ait sicil kayıtları arasında vakıflara ait yapılan onarım harcamaları yer almaktadır.¹⁸ Bu olguyu da ilgili kentin iktisadi hareketliliği içinde değerlendirmek mümkündür. Örneğin, Bursa'daki Sultan Beyazıd İmaretî Evkafı'na bağlı Pirinç Hanı'nın onarımı için 1678 yılında 113.350 akça harcanmıştır.¹⁹

Askerî Görevliler

Şehirlerin içinde veya çevresinde kale eri, yeniçeri, altı bölük askeri, beylerbeyi-sancakbeyi kapu halkı olarak görev yapan askeriler de, hem gelir sağlayıcı özellikleriyle, hem de tüketici olarak iktisadi hayat içinde yer alıyorlardı. Üstelik bunların bir bölümü ticaret ve sanayi üretimi ile de uğraşıyorlardı.²⁰ Örneğin, 1699 yılında Amid (Diyarbakir) kalesindeki askerlerin mevâcibleri 2.658.800 akça, Trabzon kalesindeki askerlerin mevâcibleri 397.545 akçe, Erzurum Kalesindeki askerlerin mevâcibleri ise 1.383.600 akça idi.²¹ Şehir çevresinde geçici olarak bulunan askerleri de ilgili belde ekonomisine katkı yaptıklarını düşünebiliriz. Örneğin 1699 yılında Trabzon esnafına çevreden toplanan 6000 nefer yeniçerinin iki aylık masrafı için 1.038.400 akça ödeme yapılmıştı.²² Vergi yükü, içinde "hizmet akçası" olarak yer alan askeri tüketim giderleri ise büyük ölçüde ilgili şehrin esnafından satın alınan gıda ve eşya maddelerinin karşılığıydı. Örneğin, aşağıda görüleceği üzere Konya'nın 1685 yılı vergi yükümlülüğüne dahil 117.480 akça, bu tür harcamaları kapsamaktaydı.

¹⁸ Bu konu için bk.Yusuf Oğuzoğlu, "Tarihi Eserlerin Restorasyonuna Arşiv Belgelerinin Katkısı" *Ulusal Koruma Planlaması Semineri II, İstanbul, 1994, ss.233-247.*

¹⁹ Bk.Bursa şer.Sic.140/91

²⁰ Bu konu için Bk.Yusuf Oğuzoğlu, "Osmanlı şehirlerindeki Askerilerin Ekonomik Durumu'na İlişkin Bazı Bilgiler", *Birinci Askerî Tarih Semineri Bildiriler II, Ankara, 1983, ss.169-178.*

²¹ Bk.Ömer Lütü Barkan a.g.a., s.208.267

²² Bk.Trabzon şer.Sicilleri, 1863/64

Para Hareketleri

Vergi tahsil emirlerinde, tahsil sırasında alınacak paranın "halisü'l-ayar", "cedid akçe" olması belirtilerek paranın niteliği üzerine vurgulama yapılırken, piyasada mevcut paraların akçe karşılığı olarak değerleri de belirtilirdi. Ayrıca bu noktada şehirlinin vergi tahsili sırasındaki finansman sorunu da yine "para" meselesini gündeme getiriyordu.XVI.Yüzyıl sonlarında, bir yandan artan kapıkulu askerlerinin hazineye yüklediği yük, diğer yandan Amerika kaynaklı ucuz Amerikan gümüşünün Osmanlı piyasasını da etkilmesi ve nihayet İran ve Avusturya savaşlarının mâlî yükü Osmanlı para düzenini bozmuştu.²³ 1584-1586 tarihlerinde yapılan para düzenlemesi sırasında 100 dirhem gümüşten (1 dirhem: 3.207 gr.) 800 akça kestirilmişken 1600 yılında 950 akça'ya çıkarıldı.²⁴ Aynı sıralarda, batılı tüccarların getirdiği İspanyol gümüş parası, Riyal veya tam guruş adıyla para piyasasında yer kazandı.²⁵ Bu arada Esedî guruş adıyla Hollanda guruşu da kullanılmaya başladı.²⁶ Bir süre sonra da kimi kayıtlarda Leg guruşu olarak geçen Zolota ortaya çıktı.²⁷ Bir yandan paraların kenarlarını kırarak ayarını düşüren sahtekarların ortaya çıkması, diğer yandan özellikle İran'a gümüş kaçırılması ve bu arada Avurupa'dan da ayarı düşük kuruşların gelmesi para piyasasında tam bir karışıklık yaratmıştı.²⁸ Devlet, özellikle merkezi hazine için para tahsili sırasında kalp, ayarı düşük, kırpık paraların alınmamasını isterken, diğer taraftan gümüşün dışarı çıkmasını

²³ Bk.Halil İncalcık. "Türkiye'nin İktisadivaziyeti üzerine bir tetkik münasebetiyle" *Bellekten* 60(1951), s.656-657.

²⁴ Bk.Ömer Lütfi Barkan "Türkiye'de Fiyat hareketleri." *Bellekten* 136(1970). s.574-576

²⁵ "Türk İmparatorluğu Dolaşım talebi için parayı batıdan sağlıyordu" Fernard Braudel *Capitalism and Material Life 1400-1800*, New York, 1974, s.337.Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin yeri(1300-1750)" *ODTÜ Gelişme Dergisi* (1978 Özel Sayı) s.12.

²⁶ Bk.Halil Sahillioğlu, *a.g.m.s.*13

²⁷ Bk.Ankara, ş.S:24/163,169. Trabzon ş.S1826/61, 1827/89.

²⁸ Bk.Halil Sahillioğlu *a.g.ms.*14-18. Akçe taşıması üzerine bk.Ömer Lütfi Barkan, *a.g.a.*, s.557-607 Murat Çizakça, "Osmanlı Ekonomisinde Akçe Taşımasının Sebepleri Üzerine Kısa Bir İnceleme", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, s.4-5, 1976-1977, ss.21-27. Braudel de bu konuya "Gresham Kanunu" ile yaklaşarak iyi paranın piyasadan kaybolma nedenine açıklık getirmektedir. Fernard Braudel, *a.g.e.* ss.346-348.

önlemek için gümüş arayıcılar çıkartıyordu.²⁹ Altın para'nın akça karşısında sürekli değer kazanması üzerine 1618 ve 1624 yıllarında iki kez "sikke tashihi" (para düzeltmesi)ne gidilerek akça daha da küçültüldü.³⁰ Değeri 120 akça olan altın'ın giderek yükselmesi ve nihayet 1640'da 250'ye fırlaması üzerine aynı tarihle yeni bir para operasyonu yapılarak "onu bir dirhem gelür ceyyid ve cedit akça ile, sahihü'l-ayar bir sikke flori (altın para) yüzyirmi ve bir kamil riyal guruş seksene ve esedi guruş yetmiş ve babka altıya rayiç" oldu.³¹ Bu arada Osmanlı piyasasındaki ufak para ihtiyacını karşılamak üzere, batıdan ispanyol guruşunun 1/8 büyüklüğünde bastırılmış olan sümn yeni bir para çeşidi olarak piyasaya girdi.³² 1687'de, artan ordu masraflarının yükünü hafifletmek üzere, öteden beri piyasada mevcut bakır para ön plana çıkarılarak büyük miktarda basıldı. Böylece, bu kez de sümn, pul veya mankur adıyla anılan bu paranın egemenlik devri başladı. Mankur önce iki akça, sonra da bir akça arşılığı olarak işlem görmeye başladı ise de kalpazanlığın artması üzerine üç yıl sonra bu yöntemden vazgeçildi.³³

Sicillere yansımış çeşitli kayıtlardan 17.yüzyıl sonlarına ait vergi tahsilatı yapılırken, piyasadaki paraların akça karşılığı değerini çıkarmak mümkündür.

1680-1700 YILLARINA AİT PARA DEĞERLERİ (Hazine rayici)

Tarih	Paranın Cinsi	Akça ol.Değeri	Belge no
1685	Esedi Kuruş	110	Ank.ş.S.63/232
1694	Esedi Kuruş	110	Konya ş.S.38/270
1694	Frengi Altun	2,5x110(275)	Konya ş.S.38/270

²⁹ Bk.Bekir Sıtkı Baykal. "Osmanlı İmparatorluğunda XVII ve XVIII.yüzyıllar boyunca Para düzeni ile ilgili belgeler", *Türk Tarih Kurumu Belgeler* IV/7-8(1967) s.49 vd.Yüzyıl boyunca Bursa'da merkezden beratla Atanan bir "gümüş arayıcısı" görev yapıyordu.Bk.Bursa ş.S: B-66/118.

³⁰ Bk.Ömer Lütü Barkan a.g.m.s.576-577.

³¹ Mubahat Kütükoğlu. *Osmanlılarda Nard Müessesesi ve 1640 Tarihli Nard Defteri*, İstanbul 1983, s.90.

³² Halil Sahillioğlu, a.g.m.s.18

³³ Bk.Halil Sahillioğlu, a.g.m.s.18-19

1694	Şerifi Altun	2 şx110(247)	Konya ş.S.38/270
1694	Para	110:40(2,75)	Konya ş.S.38/270
1699	Ese di Kuruş	110	Trabzon 1863/54
1699	Şerifi Altun	2şx110(274)	Trabzon 1863/54
1699	Frengi Altun	2,5x110(275)	Trabzon 1863/54
1699	Para	110:40(2,75)	Trabzon 1863/54

Yüzyılın ilk yarısına ait sicil kayıtlarında geçen satış hüccetlerinde, genellikle akça ağırlıklı işlemler fazladır. Yüzyılın ikinci yarısında giderek esedi guruş ağırlığını arttırmış, 1700'lere doğru işlemlerin çoğu esedi guruş ile yapılmıştır. Ancak, halkın günlük alışverişlerinde çok çeşitli para kullandıklarını gösteren örnekler vardır. Bunlardan en ilginç, 1695 yılına aittir. Bu yıl içinde, Halep'li dört yankesici 4 gün içinde birçok Konyalı'yı çarptıktan sonra yakalanmışlardı. Mahkemede listesi yapılan paralar içinde "çeyrek", sümn, kuruş, akça, hurda akça, zolota, babka, para, rub gibi para çeşitleri vardı.³⁴

Bu örnekte görüldüğü gibi, şehirlinin cebinde taşıdığı para çeşit olarak fazlaydı ama miktar olarak azdı. Daha büyük paralar evlerde kilitli özel "sepet"lerde korunuyordu. Ama bu da çoğu kez güvenceli olmuyordu.³⁵

Para'nın resmi değeri ile şehirlerdeki rayiç değeri farklıydı. 1634 yılında Bursa kadısı'na gönderilen bir fermanda şöyle deniliyor: "Altun ve guruş Bursa'da ziyadeye cari olmağla tüccar ve sa'ir esnaf halk mabeyninde ihtilale bais olduğu i'lam olunmagın. İmdi, İstanbul'da şerifi altun ikiyüz on akçaya ve mu'amele altunu ikiyüz akçaya ve guruş-ı kâmil yüz on akçaya ve esedi yüz akçaya cari

³⁴ Bk.Konya ş.S.33/215. Piyasadaki para çeşitlerine kilişkin başka kayıtlar da vardır. örneğin, 1683 yılında, Konya'da iki tüccar arasında "bir defa 10 guruşluk para, bir defa 15 guruşluk zolota ve 5 esedi guruşla 6 macar altunu" ödenmişti. Bk.Konya ş.S.26/192. Trabzon'da 1692 yılında ölen Erzurum'lu bir tüccarın ise, 420 aded yıldız altunu, 13 aded macar altunu, 6 aded şerifi altunu" vardı. Bk.Trabzon ş.S.1858/13.

³⁵ "... menzilmde olan kilitli sepetimin kilidi kırılıb içinde mahfuz olan yüzseksen mikdarı esedi guruşum ve bir başka kise ile ikiyüz yetmişyedi hurda akça ile altun yalduzlu...." Bk.Kayseri ş.S.74/9.

olmağla kaza-yı mezburede dahi vech-i meşrûh üzre cârî olub ziyadeye alub ve ziyadeye teklif idenler her kim olursa..."³⁶

Konya sicillerine kaydedilen 1664 tarihli beldar akçası tahsil emrinde "mîrî için alınan kamil ve esedi gurusu hazine-i amireme alunduğu üzre yüzer akçaya aldurub ziyadeye ve noksana aldırmyasın" denilirken, yine aynı tarihe ait bir başka kayıta "üç yüz esedi gurusu ki hala rayiç olduğu üzre yüz otuz beşer akça hesabından kırkbinbeşyüz akça ider.." biçiminde bir ifade yer almaktadır.³⁷ Esedi gurusun resmi değerinin 110 akça olduğu sıralarda Konya'da aynı para hep 224 akçadan işlem görmüştür. Bu ikilik özellikle vakıflar için sorun yaratıyordu. Konya'daki şeyh Sadreddin Evkafı mütevellisinin başvurusu üzerine 1678 tarihli çıkan bir ferman bu sorunu gözler önüne sermektedir: "... Vakf-ı merkumun musakkagât (sulanan yerler) ve vakf bağ ve esbâbı olub müstacirlerinden taraf-ı vakfa aid olan icarelerin taleb eyledikde gurusu ikiyüz yirmiye, ve sümnü on dokuza ve parayı beşbuçuk akçaya teklif idüb mahsûl-i vakfa külli noksan müteretteb oldugun bildürüb hazine-i amireme alunduğu minval üzre alıverub olvehile gurusu ve sümn ve parayı ziyadeye teklif olunmamak bâbında sadır olan emrim üzre amel idüb dahi esedi gurusu yüz on akçaya riyal gurusu yüz yirmi akçaya alınub ve virilüb ve hazine-i amireme dahi olvehile alınmak üzre müceddeden tenbîh-i hümâyûnum olmağın..."³⁸

Bu tenbihlere karşın, serbest piyasadaki para değeri hep farklı olmuştur. Yine 1678 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey evkafı mütevellisi de mahkemeye başvurarak, vakfa ait mahzen ve dükkanların müstecirlerinin icarelerini "esedi gurusu ikiyüz yirmi dört akçaya, sümnü onaltı akçaya ve parayı beşbuçuk akçaya teklif" etmelerine karşı çıkmıştı. Davalılar ise, kiralarını "sağ akça hesabı üzerinden" verdiklerinde "akarât-ı merkûmenin icarâtı icare-i misliyelerinden ziyade" olacağını ve bu konuya ilişkin bir de fetva çıktığını belirtmişlerdi. Bu fetvada şöyle deniliyordu: "İcare-i mu'accele ve müveccelle ile tasarruf olunan vakf dükkanı mütevellisi tesmiye olunan ücreti dükkan-ı mezbur olduğu şehirde rayiç akça hesabı üzre almayub cedîd akça hesabı üzre alurum dimeğe kadir

³⁶ Bk.Bursa ş.S.59/204.

³⁷ Bk.Konya ş.S.12/282

³⁸ Bk.Konya ş.S.12/54

olurmu? Elcevab: Ecr-i misl almağa kadir olur". Bu fetva hükmü üzerine evkaf mütevellisi davayı kaybetmişti.³⁹

Konya dışındaki şehirlerde de paranın piyasa değeri daha farklıydı. 1692 tarihinde Ankara için verilen narh'ın üzerinde aynen şöyle yazılıdır: "on buçuk sümn bir guruşa ve kher bir sümn yirmi iki akçaya ve gurus ikiyüz otuz akçaya olmak üzeredir"⁴⁰ 1692 yılında bir miras bölünmesi nedeniyle Trabzon sicillerine düşülen kayıta ise "yüz altmış akçası bir gurus olmak üzre" denilmektedir.

Bu örnekler şehirler arasında da para değeri yönünden farklılık olduğunu göstermektedir. Bunun nedeninin, gümüş oranı yönünden farklı paralar kullanılması veya değişim mallarının toplamı ile değerli maden miktarı arasındaki dengenin farklılığı olması muhtemeldir. Para değeri üzerindeki bu karmaşa aynı paralarla toplanan verginin parasal değerinin ne olacağı konusunu da gündeme getirmektedir.

VERGİLERİN TOPLANMASI YÖNTEMİ

İlgili vergi emri önce şehrin mahkemesinde bulunan sicill-i mahfûza (Kadı Defteri) kaydedilir.⁴¹ Avarız, Sursat, Beldar Nüzul emirlerinin genellikle ayrı tarihlerde gelmesi ve bu arada tekalif-i şakka türünden harcamalar yapılması tahsil işleminin belirli bir düzene konulmasını gerektiriyordu.

Vergi emirleri "Sancaklardaki kadılara" hitaben çıkmaktaydı.⁴² Vergi tahsilatının kaza birimine göre gerçekleştirildiği görülüyor. İlgili kaza sınırları içindeki, şehrin mahallelerine ve "kurasına" (köylerine), hane sayısına göre "tevzi" yapılırdı. Bu işlemin "cümle ma'rifetiyle", "cümle a'yân-ı vilâyet", "ahâlî-yi vilâyet" tarafından gerçekleştirildiği

³⁹ Bk.Konya.ş.S.13/83

⁴⁰ Bk.Konya ş.S.23/8

⁴¹ İlgili paşanın hizmet akçesi olarak talep ettiği gıda ve mal-esyalar da kendisinin gönderdiği buyruğuda listelenir ve sicile kaydedilirdi."Vech-i meşruh üzre bâlâda mestür olan üç günlük ziyakinin bahası narh-ı cârî ile hesab olunub ahaliden tahsil ve ashabına eda olunub..." Bk.Bursa şer.Sic.B-83/86

⁴² Örneğin Bk.Bursa şer.Sic.B,112/92

görüüyor.⁴³ Özellikle hizmet akçası kapsamı içinde gıda ve eşya temini gerektiğinden ilgili esnaf adına Konya'da "Bazarbaşı"nın, Ankara'da "şehir Kethüdası"nın vergi tahsili organizasyonu sırasında ön plana çıktıkları anlaşılıyor.⁴⁴

Konya'da 1684 yılına ait vergilerin tahsili sırasında Avâriz Vergisi'nin İpekçizâde Mehmet Çelebi "yedi" ile, Hizmet Akçesi'nin Boyacızâde Hüseyin Çelebi "yedi" ile toplandığı belirtilmiştir.⁴⁵

İncelediğimiz dönemde şehirlerdeki vergi tahsilatı mahalleler esas alınarak "avâriz hanesi" birimine göre gerçekleştiriliyordu. Bilindiği gibi Osmanlı tahrir sisteminde "hane" birimi önemliydi. Genellikle bir erkek hane reisinin temsil ettiği bir "gerçek hane" ortalama 5 nüfusu temsil ediyordu.⁴⁶

17.yüzyıl sonlarına ait vergi tahsilatının H.1050-1053 yılları arasında yapılan avarız tahlilleri esas alınarak gerçekleştirildiği anlaşılıyor.⁴⁷ Bu defterde "Liva-yı Konya" başlığı altında "Kaza-yı Konya 11 nefere bir hane olmuştur" denilerek Konya'daki avarız hanesinin 11 gerçek haneden oluşturulduğu belirtilmektedir. (Bk.Ek-1). Karaman eyaleti avarız hanesi tahrir defterinde ⁴⁸ yer alan livalardaki (sancaklarda) avarız haneleri 8-13 arasında değişen gerçek hanelerden oluşuyordu. Bu defterde yer alan nüfus gerçek hane olarak kaydedilmiş her mahalle veya köyün gerçek hane nüfusunu gösteren sayı daha sonra avarız hanesi miktarına çevrilmiştir.

H.1052 tarihli Erzurum eyaleti avarız tahrir defterinin gerçek hane üzerinden tertip edildiği anlaşılıyor.⁴⁹ Defterin Erzurum şehrini kapsayan bölümünde her mahalledeki askeriler erbab-ı tımar, yeniçeri vs.olarak tasnif edilmiş "Zımmiyân", "Müslümânân", "Fakirân ve

⁴³ şehrin bu anlamdaki sosyal organizasyonu için Bk.Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", s.321-325, Özer Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.140-143

⁴⁴ Bk.Ankara şer.Sic.63/235, Konya şer.Sic.25/189, 28/290-291

⁴⁵ Bk.Konya şer.Sic.28/4-5

⁴⁶ Bk.Nejat Göyünç "Hane Deyimi Hakkında", *İÜEF Tarih Dergisi.*, Sayı 32 (1979) ss.331-348

⁴⁷ Örneğin Konya'daki 1681 yılı vergi tahsilatı sırasında H.1051 tarihli avarız hanesi tahrir defterinin sureti ibraz edilmişti. Bk.Konya ş.S.25/279.

⁴⁸ Bk.Başbakanlık arşivi MMD Tasnifi, Nr.3672

⁴⁹ Bk.Başbakanlık arşivi MMD Tasnifi, Nr.5152

Amelmandegân" şeklinde sosyal gruplar sayılmış ayrıca ulema ve din görevlileri de ismen belirtilmiştir. H.1052 tarihli Amasya tahrir defteri de buna benzer bir yöntemle hazırlanmıştır.⁵⁰

Vergi emirleri aynı yıl içinde aralıklara geliyordu. Görevli "Mübaşir" in masraflarını da şehirli karşılamakta idi. İlgili fermanla verginin "muaccelen tahsili" istenmekteydi. Sancak içindeki tüm kazalarda birden kısa sürede verginin toplanması mümkün değildi. Üstelik halkın belirli mevsimlerde nakit para sıkıntısı olabildi. Bu yüzden istenen meblağın görevlinin giderleriyle birlikte kazanın-şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanıp sonra diğer yükümlülüklerde eklenerek "hanelere" bölüştürülmesi pratik bir çözüm yoluydu. Bu noktada şehirli adına borç para bulunur ve genellikle istirbah yoluyla "onu birbuçuk üzerinden" rıbh ödenirdi. Karşılanan bu "faiz" de şehirlinin vergi yüküne dahil ediliyordu.⁵¹ Bu arada mahallelerden bu tür vergiler için finansman kaynağı olmak üzere "Avarız Akçası Sandıkları" oluşturulmuştu. ⁵² Kimi zamanda bazı şehirliler mahalle sandığına belirli bir para koyarak "tekalif-i örfiyye ve tekalif-i şakka vakî oldukça" kendisinden talep olunmamasını şart koşarlardı. (Bk.Ek-2)

17.yüzyıl sonlarında şehirlinin vergi yükümlülüğü içinde yer alan başlıca vergiler şunlardır.⁵³

Avarız Akçası: İncelediğimiz dönemde her avarız hanesinden 400 akça avarız bedeli ve 50 akça vergiyi toplayan görevli için tahsil edilmiştir.⁵⁴

⁵⁰ Bk.Başbakanlık arşivi MMD Tasnifi, Nr.776 Avarız defterleri için geniş bilgi edinmek üzere Bk.Münir Aktepe "XVII.Asra Ait İstanbul Kazası Avarız defteri, İstanbul Enstitüsü Dergisi, III, 1957 ss.109-139, Feridun M.Emecen, "Kayacık Kazası'nın Avarız Defteri" İ.Ü.EF Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 12, 1981-1982, ss.159-170.

⁵¹ Bk.1685 tarihli Konya vergi listesi Bu mesele için bk.Ronald C.Jennings, "Loans and Credit in Early 17th Century Ottoman Judicial Records JESHO, XVII/II-III, 1973. s.15 (Tablo) Ayrıca bk.Özer Ergenç... Ankara ve Konya..1995, Özer Ergenç... Bursa(Doçentik Tezi), 1978.

⁵² Bk.Özer Ergenç, a.g.a.muhtelif sahifeler

⁵³ Avarız Akçası, Nuzul bedeli ve Sursat Bedeli için geniş bilgi edinmek üzere ve Osmanlı Maliyesi içindeki yerini tesbit etmek üzere Bk.Ahmet Tabakoğlu Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi, İstanbul, 1985, ss.152-164.

⁵⁴ Örneğin Bk.Trabzon ş.S.1863/55 Bk.Ek-3

Nuzul Akçası: Bu dönemde 600 akça "Nuzul zahiresi" bedeli olarak 30 akça da görevli için tahsil edilmiştir.⁵⁵

Beldar Akçası: Aralıklı olarak kaza başına değişen miktarda bazen de belirli hane grubundan "nefer" olarak istenmiştir.⁵⁶

Sursat Bedeli: İlgili kaza için bölüştürülmüş olan "sursat zahiresi bedeli" daha sonra hane bazında paraya dönüştürülmüştür. Her avarız hanesine 500 akça civarında bir rakam isabet etmiştir.⁵⁷

Aşağıda İncelediğimiz döneme ait salyane-tevzi defteri örnekleri sunularak şehirlinin bir yıllık toplam vergi yükü örneklenmeye çalışılacaktır. Ancak bu bilgilerin anlam kazanabilmesi için bazı tamamlayıcı değerleri vermek istiyoruz.

1680-1700 Yılları'na Ait Bazı Fiyatlar

Tarih	Malın Cinsi	Birimi* 1 Dirhem=3,207 gr. 1 Kile =1282 gr.	Fiyat (Akça)	Belge No
1684	Ekmek	115-150 Dirhem	1	Ankara ş.S.63/253-263
1684	Koyun Eti	Kıyye	14	Ankara ş.S.63/253-263
1684	Sade Yağ	Kıyye	30	Ankara ş.S.63/253-263
1684	Ipek	Dirhem	8	Ankara ş.S.63/253-263
1684	Un	Kile	30	Ankara ş.S.63/253-263
1688	Un	Kıyye	3	Konya ş.S.34/33
1688	Koyun	Aded	80	Konya ş.S.34/33
1688	Kuzu	Aded	40	Konya ş.S.34/33
1688	Sade Yağ	Kıyye	20	Konya ş.S.34/33
1690	Un	Kile	100	Trabzon ş.S.1856/65,163
1690	Ekmek	125-170 Dirhem	1	Trabzon ş.S.1856/65,163
1690	Sade Yağ	Kıyye	30	Trabzon ş.S.1856/65,163

⁵⁵ Bk.Bursa ş.S.83/78 Ek-4

⁵⁶ Bk.Ankara ş.S.78/192,210

⁵⁷ Bk.Kayseri ş.S.82/258 Bk.Ek-5

1695	Koy Eti	Kıyye	8	Ankara ş.S.74/265,289
1695	Z.yağı	Kıyye	56	Ankara ş.S.74/265,289
1695	Sade Yağ	Kıyye	56	Ankara ş.S.74/265,289
1695	Nohud	Kıyye	6	Ankara ş.S.74/265,289
1695	Demir	Kıyye	45	Ankara ş.S.74/265,289
1695	Peynir	Kıyye	16	Ankara ş.S.74/265,289
1695	Acem İpek	Dirhem	5	Ankara ş.S.74/265,289
1695	Ekmek	125-150 Dirhem	5	Ankara ş.S.74/265,289

* Osmanlı Ölçü ve tartı birimleri için bk.Halil İnalçık, "Introduction to Ottoman Metrology", *Turcica* (15), s.233-7, W.Hinz, Islamische Masse und Gewichte Umgerechnet ins Metrysche System, Leiden 1955.

KONYA ŞEHİRİNİN 1684-1685 YILLARINDAKİ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ⁵⁸

MENZİL-İ İMDÂDÎ Fî 8 Receb sene 1095

Nefs-i Şehr-i Konya Hâne 213,5 ⁵⁹ Nâhiye-i Sahra Hâne 11 Rub'1 Nâhiye-i Hatun Sarayı Hâne 50 Rub'1 Nâhiye-i Su Dirhemi Hâne 45 Rub'3 Nâhiye-i Said İli Hâne 14 YEKÜN HÂNE 334 Rub'3 Fî Kuruş 4 HÂSİL Kuruş 1339 ⁶⁰
--

EL-MASARİF

Menzilci Abdülfettah Beşe ve Hasan Beşe'ye ücretlerine mahsûb olmak üzere imdâd:	Kuruş 1210,5
Memâlik-i Anadolu müfettişi olan izzetlû ve saâdetlû Mehmet Paşa Hazretlerinin taraf-ı âlîlerinden emr-i şerîf ve buyruldu getüren ağasına hizmet:	Kuruş 35

⁵⁸ Bk.Konya şer'iyye Sicilleri 28/1-6

⁵⁹ Bu rakam Avâriz Hanesi sayıdır. 1641 tarihli tahrirde Konya Livasında "on bir nefer" (Gerçek Hane), Bir Avâriz Hanesi olarak kaydedilmiştir.

⁶⁰ Bu defterde 1 kuruş=110 akçe üzerinden hesap edilmiştir.

Bazarbaşı Mehmet Çelebi'nin defteri . mucibince Vilâyet masrafı:	Kuruş 13,5
Harc-ı mahkeme ma'a hüddâmiye:	Kuruş 80
YEKUN:	Kuruş 1339

MENZİL-İ İMDÂDÎ fî gurre-i Saferü'l-hayr Sene 1096

Nefs-i şehri Konya Hâne 213,5
Nâhiye-i Sahra Hâne 11 Rub'1.
Nâhiye-i Hatun Saray Hâne 49 Rub'1
Nâhiye-i Su Dirhemi Hâne 45 Rub'1
Nâhiye-i Said İli Hâne 26
YEKÜN HÂNE 345 Rub'1 Fi Kuruş 7

Sa'ir hanelerden yedişer guruş lazım gelüb lâkin karye-i Ladik ahâlîsi menzil-i imdadi virmemek üzere yedlerinde emr-i şerîf olmağla zeylinde olan vilayet masrafı için ancak üçer kuruş salınmıştır.

HÂSIL Kuruş 2368 Rub'3

EL-MASÂRİF

Menzilci Abdülfettah Beşe ve Hasan Beşe'ye bakiyye-i ücret :	Kuruş 1290
Mezbûrâna ücretlerinden ziyâde verilen :	Kuruş 100
Memâlik-i Anadolu müfettişi olan izzetlû ve saâdetlû Ali Paşa Hazretlerine ve tevâbi'ine verilen nakid	Kuruş 449

<p>Paşa-i mumaileyhin masârıfı tevzi' olunmak için hesâb olundukda iki bin guruşa bâli' olub lâkin türbe-i Celâliye mahallesinin hâne ahâlîsi ile niza'ları olub hâne ahâlîsi i'lâm-ı ahvâl için taraf-ı saltanat-ı aliyyeye gitmek murâd itmeleriyle zikr olunan masârıf tevzi' olunmayıb te'hîri lâzım gelmeğle meblâğ-ı mezbûr dörtüzkırk dokuz guruş âherden istikrâz olunub mu'accelen edâsı takaza olunmağla hâlâ bu salyâneye idhâl olunmuştur ma'âdâsı bundan sonra tevzi'i olunacaktır.</p> <p>Zikr olunan niza' için İstanbul'a gidecek âdemlere harc-ı râh ve fermân-ı şerif harcı</p> <p>Kıymetleri Bin Dokson Altı senesi nüzûluna mahsûb olmak üzere taraf-ı saltanat-ı aliyyeden fermân-ı hümayûn ile eyâlet-i Karaman'dan iştirâsı fermân olunan otuz beş katar deve Ahâlî-yi Vilâyet ma'rifetiyle tevzi' olunduktan sonra Kazâ-yı Konya'ya lâzım gelen on üç ra's develerin kıymetleri fahrû'l-akrân sârbân başı ile bin dörtyüz guruşa kat' olunub bin guruş ba'delyevm gelecek nüzûlda hesablaşmak üzere karz alınub bâkisi için hâlâ bu salyâneye idhâl olunan:</p>	<p>Kuruş 67</p> <p>Kuruş 400</p>
Harc-ı mahkeme	Kuruş 40
Nâibiye ve sâ'ir hüddâmiye	Kuruş 21
YEKUN	Kuruş 2368 Rub'3

<p>Nefs-şehr-i Konya hâne 213 Rub'3 Nâhiye-i Sahra hâne 11 Rub'1 Nâhiye-i Hatun Saray hâne 50 Nâhiye-i Su Dirhemi hâne 45 Rub'3 YEKUN HÂNE 320 Rub'3 Fî Kuruş 6 HÂSIL YEKUN Kuruş 1924,5</p>

EL-ELMUAFAT

Muâfat-ı Türbe-i Celâliye	Kuruş 1000
Karye-i Sille	Kuruş 215
Muâfât-ı Suğla	Kuruş 210
Karye-i Zurtıla (?)	Kuruş 20
Karye-i Kara Digin	Kuruş 20
Hoca Cihan	Kuruş 25
Mahalle-i Meşkli (?)	Kuruş 12
YEKUN	Kuruş 1412
IRAD CEM'AN YEKUN	Kuruş 3336,5 Cem' şod bâ-yed-i Boyacızâde Hüseyn Çelebi b.Elhac Mustafa

EL-MASÂRİF

Bi'l-fi'il memâlik-i Anadolu Müfettişi olan izzetlû ve sa'âdetlû Seyyid Mehmet Paşa Hazretleri Konya'ya geldikte Bazarbaşı Mehmet Çelebi yediyle giden yağ ve pirinç ve bal mumu ve sâ'ir zehâyir bahâsı:	Kuruş 238 Akçe 51
Yedekçi	Nefer 40 Ucret Kuruş 20
Bazarbaşı Mehmed Çelebi yediyle paşa-i muma-ileyhin yeğeni Seyid Hamza Ağa'ya yirmi bir günde yağ ve pirinç ve kahve ve sâ'ir zehâyir bahâsı	Kuruş 99 Akçe 73
Esnâf virdikleri yirmi bargır kirâsı	Kuruş 30
Matbahda hizmet iden âdemlere ücret	Kuruş 4
Paşa-yı mumâileyhe dört günde ekmek	Kuruş 48
Hamza Ağa'ya ekmek	Kuruş 7,5
Paşa-yı mumâileyhe Abdülfettah Ağa'ya Bazarbaşı yediyle giden zehâyir bahası	Kuruş 7 Akçe 80
Sadrâzam Ağasına masraf	Kuruş 1 Akçe 200
Helvacılar yediyle bal ve nişasta ve has un ve badem:	Kuruş 26
Dört günde şair kile-i Konya (boş)	Kıymet Kuruş 1
Zâğfiran ve Büber	Kıymet Kuruş 1

Dört günde Paşa-yı mumaileyhe Koyun	Ras 240 Kıymet Kuruş 329.5
Dört günde kuzu	Ras 60 KıymetKuruş 55,5
Seyyid Hamza Ağa ve Vezir Ağası'na ve Abdülbaki Ağa'ya Lahm	kıyye 322 Kıymet Kuruş 18 Akçe 164
Odun deve yükü 9 Merkeb yükü 450	Kıymet Kuruş 41
Tavuk ve yumurta ve yoğurt ve süd bahâsı	Kuruş 7,5
Paşa-yı mumaileyhe ve Seyid Hamza Ağa'ya saman ve otluk bahası bâ-yed-i Çiftçiler şeyhi	Kıymet Kuruş 41
Araba kirâsı	Kuruş 10
Meş'ale için çıra ve katran	Kıymet Kuruş 5
Bezir yağı	Kuruş 4
Müfettiş-i mumaileyhin tatar Ağasına hizmet nâmıyla nakid verilen	Kuruş 30
Sipâhî bazarı tüccarı yediyle meş'aleye paçavralık	Kuruş 1
Mahalle-i Debbağhâne konak masrafı	Kuruş 2
Mahalle-i Medrese konak masrafı	Kuruş 3
Mahalle-i Karakayış konak masrafı	Kuruş 8
Mahalle-i Kalenderhâne konak masrafı	Kuruş 4
Mahalle-i Nişantaş konak masrafı	Kuruş 3,5
Mahalle-i Sarıyakub konak masrafı	Kuruş 1
Mahalle-i Ahmed Dede konak masrafı	Kuruş 1,5
Mahalle-i Bağ-ı Evliya konak masrafı	Kuruş 1
Mahalle-i Hacı Cemal konak masrafı	Kuruş 1
Mahalle-i Sedirler konak masrafı	Kuruş 3
Mahalle-i İç Kale-i zimmîyân konak masrafı	Kuruş 2
Mahalle-i Nehr-i kafur masraf-ı konak	Kuruş 2
KONAK MASRAFI YEKUN	Kuruş 32
Def'a Bazarbaşı Mehmed Çelebi yediyle müfettiş-i mumaileyhin diğer ağasına masraf	Kuruş 10 Zolota 1
Def'a-yı sâlisede gelen Ağa'ya yine Bazarbaşı Recep Çelebi yediyle masraf	Kuruş 10 Sümn 11

Müfettiş-i mumaileyhin diğer Ağasına Bazarbaşı Mehmed Çelebi yediyle	Kuruş 6 Rub'3
Bazarbaşı Merhum yediyle vilâyet masrafı	Kuruş 1,5
Sarrafiye ve mes'aleciye ve saraclara hizmet	Kuruş 35
Paşa-yı mumaileyhe nakid verilen	Esedî kuruş 1500 meblâğ-ı mezbûrun 1000 kuruşu için murâbaha kuruş 90
Taraf-ı saltanat-ı aliyyeden halâ Eyâlet-i Karaman müteselimi olan Fahrü'l-akrân Seyyid Mehmed Ağa'ya hitâben eşkıyâ ve kat'ül-tarîk tefîşi için fermân getiren ağaya ahâli-yi vilâyet hizmet nâmiyle virdükleri	Kuruş 140
Mukaddemâ Oksüz oğlu Ali Ağa itbâ'-ı mâlından Beşyüz kuruş alınub Menzilci Receb Çelebi'ye ücretine mahsûb olmak üzere ber-vech-i peşîn virilüb badehû Otuz Kuruş riba' zamm olunub cümle hânelere tevzi'olundukta karye-i Ladik ahâlisinin salyâneleri dahî tekrar menzilci- yi mezbûre havâle olunmağla deyn-i merkûm nâkis kalmağla meblâğ-ı mezbûrdan bâki kalan deyn:	Kuruş 22
Harc-ı mahkeme	Kuruş 80
Hüddâmiye	Kuruş 25
Mütesellim Ağa sâkin olduğu sarayın icâresi	Kuruş 11
Bindoksan Beş Cemaziye'l-âhiresinin nihâyetine dek iki buçuk senenin icâresi 22,5 kuruşu müctemi' olub meblâğ-ı mezbûreden 11,5 kuruşunu mukaddemâ Mehmed Çelebi yedinden ahz idüb bâki kalan 11 kuruşu hâlâ deftere idhâl olunmuştur:	
Bağ-ı Kutlu maâ Melas konak masrafı	Kuruş 15
MASRAF YEKUN	Kuruş 3314
Masraftan ziyâde kalan kuruş	Kuruş 22,5

AVÂRIZ elvâki' fi 6 Cemâziye'l-ahire mâhsûben sene 1095

Nefs-i şehri Konya Hâne 213,5
Nâhiye-i Sahra Hâne 11 Rub'1
Nâhiye-i Hatun Sarayı Hâne 49,5
Nâhiye-i Su Dirhemi Hâne 45,5
Nâhiye-i Said İli Hâne 26
CEMAN YEKÜN Hâne 346 Rub'3
HÂSIL Kuruş 1759 fi kuruş 5 akçe 0,5 sümn 1 Cem'-i şod bâ-yed-i İpekçizade Mehmed Çelebi

Ber-mûceb-i Sûret-i Defteri Hakânî	Hane 383 Rub'1 Fî Akçe 450 Kuruş 1597
Hizmet-i mübaşir Ağa	Kuruş 75
Harc-ı mahkeme	Kuruş 60
Hüddamiye	Kuruş 19
Akçe cem' iden kâtibe ve mübaşire hizmet	Kuruş 8
YEKUN	Kuruş 1759

SURSAT fi 5 Muharrem Mahsûben sene 1095

Nefs-i şehri Konya Hâne 213,5
Nâhiye-i Sahra Hâne 11 Rub'1
Nâhiye-i Hatun Sarayı Hâne 49,5
Nâhiye-i Su Dirhemi Hâne 45 Rub'1
Nâhiye-i Said İli Hâne 24 Rub'1
HÂNE YEKUN 245,5 Fî Kuruş 4 Rub'1
HÂSIL Kuruş 1467 Rub'3,5

EL-MUAFAT

Turbe-i Celaliye ma'a Yağlılar ve Gödeler ve Kara Arslan ve Kavak ve Göcek Köy ve Salur ve Kara Öyük ve Botsa ve Giryad (?)	Kuruş 1308,5
Muafat-ı Suğla	Kuruş 540
Karye-i Sille	Kuruş 320
Karye-i Tortula (?)	Kuruş 35
Karye-i Said	Kuruş 10
Karye-i Hatun Tekyesi	Kuruş 10
Karye-i Keçi Mahsene	Kuruş 44
Karye-i Tat	Kuruş 45

Karye-i Kara Diğın	Kuruş 30
Karye-i Ulu Mahsene	Kuruş 12
Karye-i Hoca Cihan	Kuruş 50
Karye-i Meşkli (?)	Kuruş 50
Sütçü Sokağı	Kuruş 10
YEKUN	Kuruş 3932 Rub'1,5
HASIL anel-mu'afât	Kuruş 2464,5
Mal-i miri ber-mûceb-i Defter-i Hakânî	Akçe 358.000 bi-hesâb-ı Kuruş 3245,5
Hidmet-i mübaşir Ağa	Kuruş 250
Sursatçı Ağası sâkin olduğı menzil kirâsı	Kuruş 5
Müfettiş Paşa Ağasına nakid virilen ve masraf:	Kuruş 305
Karyelere gidene iki nefer hisar erlerine ücret	Kuruş 2
Harc-ı mahkeme:	Kuruş 100
Nâibiye ve kethüdâiye ve hüddâmiye	Kuruş 20
Bazarbaşı çizme bahâsı aldığı	Kuruş 5
YEKUN	Kuruş 3932,5

NÜZUL Elvâki' fî 13 Ramazanü'l mübâreke sene 1095

Nefs-i şeh-i Konya Hâne 213,5
 Nâhiye-i Sahra Hâne 11 Rub'1
 Nâhiye-i Hatun Sarayı Hâne 50 Rub'1
 Nâhiye-i Su Dirhemi Hâne 45 Rub'1
 Nâhiye-i Said İli Hâne 26
 YEKÜN HÂNE 346 Rub'1 fî kuruş 7
 HÂSIL Kuruş 2423 Rub'1

EL-MASÂRİF

Ber-mûcib-i sûret-i defter-i hâkânî:	nüzul hane 383 Rub'1 Fî Akçe 630 Kuruş 2195
Hidmet-i mübaşir Ağa:	Kuruş 100
Harç-ı mahkeme	Kuruş 50
Hüddâmiye:	Kuruş 20

Avâriz Ağası oturduğu menzil kirâsı ve menzil basub avrat çeken kimesneler için İstanbul'dan çavuş gelüb Asitâneye getürdükleri mahbuslara kiras akçesi ve müfettiş Paşa hazretlerinin taraf-ı âflerinden buyruldu getüren ağaya hizmet:	Kuruş 13 Rub'3
Avâriz cem'ine memûr olan ağa mukaddemâ verilen hizmete râzı olmamağla hizmet nâmıyla tekrar verilen	Kuruş 45
YEKÜN	Kuruş 2423 Rub'3

Fî 7 şevvalü'l-Mükerrem sene 1095

Nefs-i şehri Konya Hâne 213,5 Nâhiye-i Sahra Hâne 4,5 Nâhiye-i Hatun Sarayı Hâne 32 Rub'1 Nâhiye-i Su Dirhemi Hâne 37 Rub'1 Nâhiye-i Said İli Hâne 26 YEKÜN HÂNE 313,5 Fî Kuruş 1,5 Akçe 16 YEKÜN HÂSIL Kuruş 492 Akçe 144
--

EL MASÂRIF

Bundan akdem memâlik-i Anadolu müfettişi olan izzetlü Mehmed Paşa Hazretlerinin masârıfı tevzi' olundukda Türbe-i Celâliye mu'âfatında bâkî kalub tahsîl olunmayan	Kuruş 206
Paşa-i mumâ-ileyhin masârıfından harem-i hümayûn ağalarından Tırnakçı ve Peşkirici ze'âmetleri karyeleri ahalileri bir hattı-ı hümayûn ile muâfız deyü virmedükleri	Kuruş 196,5
Muafat için İstanbul'a irsâl olunan iki nefer ademlere ücret	Kuruş 60
Irte nâm karyeden tahsil olunmayan	Kuruş 2,5
Harc-ı Mahkeme	Kuruş 25
Akçe cem' idem kimesneye ücret	Kuruş 2 Akçe 144
YEKÜN	Kuruş 492 Akçe 144

Konya Şehri'nin 1694 Yılı Vergi Yüğü

Bir Avarız Hanesi	3025 Akça
Bir Gerçek Hane	3025:11=303 Akça
Sursat Bedeli	% 25,4
Nüzul Akçası	% 17,1
Avarız Akçası	% 13,1
Menzilciye	% 9,5
Hizmet Akçası	% 22,9
Mahkeme Harcı, Hüddamiye	% 5
Diğer Giderler	% 5

Ankara Şehri'nin 1696 ve 1699 Yılı Vergi Yüğü Toplamı

1696 (Ankara Ş.S. 74/7,10,156)	
286 Avarız Hanesi	Avarız Hanesine 1595 Akçe
Sursat Bedeli	%31
Müfettiş Masrafı	%17
Anadolu Beylerbeyi Mütesellimine Nakid	%22
Diğer Giderler	%30

1699 (Ankara Ş.S.78/192,210)	Avarız Hanesine 2530 Akçe
Avarız ve Nüzul	%66
Beldar	%24
Tahsil giderleri	% 6
Mahkeme Harcı	% 4

ŞEHİRLİ HALKIN KAZANCI

İncelediğimiz dönemdeki vergi yükünün gerçek vergi mükelleflerinin kazançlarını da bilmek gerekir. Ancak bu takdirde bir oranlama yapılabilir. Bu noktada, şehir halkını oluşturan kesimlerin ayrı ayrı kazançlarını ortaya koyacak veriler mevcut değildir. Bazı kayıtlar bize bu konuda ışık tutabilir: 1640 tarihinde İstanbul'da bazı işçilerin yevmiyeleri şöyleydi.⁶¹

⁶¹ Bk. Kütükoğlu, *1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul, 1983, s.324.

Neccar (Marangoz)	Gündeliği	20-25 Akça
Lağımçı	"	16 "
Sıvacı	"	20-25 "
Sırık Hammalı	"	16 "
Doğramacı	"	20-25 "
Irgad (Düz İşçi)	"	15 "

1672 yılında Konya'da Ekmek fiyatı belirlenirken hesap edilen işçilik gündeliği ve kâr ⁶²

Bişürücü	Gündeliği	42 Akça
Elekçi	"	16 "
Hamırkâr	"	42 "
Dizgâhdâr (Tezgahdar)	"	16 "

4 Kile buğday için masraf: 1104 akça kâr 84 akça 1684-1690 yılları arasında Konya'daki (%7) inşaat usta ve işçilerin yevmiyeleri ise 40-80 akça olarak belirlenmişti. Ayrıca kendilerine yemek veriliyor, üst giysi ile babuç temin ediliyordu.⁶³ Bu kayıtlara göre en düşük ücret alan bir ırgad mevsimlik işçi olarak 6 ay çalışmış olsa 180 günde 1700 akça gelir elde edecekti. Sürekli işi kolan ortalama bir işçinin yıllık kazancı 28.800 akçayı bulacaktır. Konya'da 1695 yılında herçeşit verginin üstüste geldiği bir sırada bir gerçek haneye yıllık 303 akça vergi düşmüştü. Şehrin gayrimüslim halkı ise ilaveten cizye de ödüyordu. Cizye yükümlüleri 1686'da yıllık 330 akça ödemişlerdi. Bu değer de yaklaşık günde 1 akçaya, bir başka deyişle günde 1 ekmek fiyatına (yaklaşık 450 gr.lık) tekâbül etmektedir.

Başka kayıtlarda da incelediğimiz dönemde halkın gelirine ilişkin bilgiler vardır. Örneğin, 1685 yılındaki bir kayda göre Kayseri'li iki kardeş üçyüzer kuruşla "akd-i sirket" edip 15 sene çalıştıktan sonra 5000 kuruşları olmuştu.⁶⁴ 1662 yılında Ankara'lı hattat ustasına verilen kâr, çizme için 5 akça, babuç için 2 akça, mest için 2 akça idi.⁶⁵

⁶² Bk.Konya ş.S.16/200

⁶³ Bk.Konya ş.S.39/39, 28/282, 25/28

⁶⁴ Bk.Kayseri ş.S:111/109

⁶⁵ Bk.Ankara ş.S.47/125

Ek-1 H.1051 tarihli Karaman Eyaleti Avarız Hanesi
Tahrir Defteri'nden (BA.MMD.Nr.3672)

Handwritten document with two columns of text. The right column contains a date: ۱۰۵۱ هـ. ۱۶۴۰ م. and a signature: محمد علی حاکم. The left column contains a signature: محمد علی حاکم and a date: ۱۰۵۱ هـ. ۱۶۴۰ م. There are also some illegible handwritten notes and stamps.

Ek-2 Bir Avarız Akçası Vakfı Örneği
Amasya Şer: Sic.3/39

Handwritten text in Ottoman Turkish script. The text describes a vakıf (charitable endowment) for an Avarız Akçası. It mentions the founder, the purpose of the vakıf, and the names of the trustees. The text is written in a cursive style and includes several lines of text, some of which are underlined. At the bottom, there are several lines of text, including a date: ۱۰۵۱ هـ. ۱۶۴۰ م. and a signature: محمد علی حاکم.

عوارض کجی و اوردانده اهرسینوز جامه معصا بازاره ایله ایلی

63

منافق الغناه و الحکام سادہ الغنا و الکلیم انزه سخی غش و اقیق اولده قاضیلر زینت فطهمه توقیع زینت عیالونده اصل
اولیچین معلوم اولان کجی غنا مردم دفتر لری بوجی لوانه زینت و اقیق قاضیلر ک بیاده خانه بیجا چک ایشوز اولده
ادج کجی و کجی ریح کور کجی عوارض خانه لری اولوب بیک طلقا بیس کسینه قشور اولمق اوزر نا اوزر ابره ادا که
لازم کلاه کور کجی بدلی عوارض لری بر بدل متاعیدن اقبوری جمع و تحویل اولمق لازم و مهم اولمق
در عهد اولونیب انده مدلوله و ساندو مقدمات دفتر لری صورت بوجی و قی و بر کجی
جمع و تحویل ایدر کجی مایم اولمکدر بیدر و کجی حکم کسینه بیکر دینور وار دقنا بویا بیس صادر اولان امرم
اوزر اعل اربوب دقنا لوانه زینت و اقیق قاضیلر ک بیکر لیسوز اوله بر دین عوارض خانه بیجا بوزنایم
و بیکج ریح بیاده خانه لری اولوب تاریخ مرتباً حسب اولمق اوزر عویر خانه لری بیس بوزنایم
کور کجی بدلی لری و التوق اقبوری متاعیدن اقبوری لری اسیال اولمق اولونیب ساندو مقدمات دفتر لری صورت
بوجی جمع و تحویل ایدر و کسینه به منتقل و ثمالنت اجهت و وسیله دیوننده ماعذ بیکر زینت اجهت
میشی کجی هر بر خانه لری لری اقبوری دقنا لری اربوب بوننده رناده اقبوری المیه و اقبوری کجی و عوارض
ایدی کجی انانه اقبوری کجی کجی کجی بر عینه هر طرف اربوب رناده و نقصانه اربوب کس
کس دفتر و نقص خانه دقنا و قلا عن احد دفتر و دقنا و قلا عن احد و قلا عن احد و قلا عن احد و قلا عن احد
توبله بکس اقبوری کس اقبوری کس اقبوری کس اقبوری کس اقبوری کس اقبوری کس اقبوری کس اقبوری کس

ع
اد
کجی

محمد اسمعیل محمد محمود اللؤلؤ

Ek-4 Bir Nüzul Bedeli Fermanı
Bursa Ser.Sic.B-83/78

اختصاصاً المسلمين اولاداً المديون سيرة النصارى واليهودى جمعهم على كل حال
وارث علمه ولا يمينه والمسلمين المختصين بمزديعنايتا الملك المعين سولانا بوسه قاب
ديوت فننا ملكه لوقح رفع هيابون واصل اولين معلوم اولادكم بمزديع علمم
مسيحيه نفس بوسه فقتنا سكا بكي بكارا جيون فوق سكر نزل خانه لوي اولاد
بيك سنان يش سسند محسوبه اولوق اوزره هر برفانه نوزون اليش نوز راجحه بدل
نوزدي سرفا بونيم مفايحت جمع و محصيل ايتديكته نوز موم اولامتن
دوعهد اولوقه الله مبر لوز نشانلو موقوفات و فترق و سورت و بولماين مومنج
وقت و زمانه جمع و تحصيل و داخل مزديع عامم ايتديك قونا نم اولوقه نوزديك
حكيم شيرله مباشر نوز و اردقه بو باين صدار اولان امره اوزره عا ايتديك
قتنا مبر بوزر اولوقه نوز خانه لويك تاريخ مومجه و لوقه نوزره
اليش نوز راجحه بول نوز لوزن ارسال اولنان مبر لوز نشانلو موقوفات و فترق
صورت مومنجيه وقت و زمانه جمع و تحصيل ايتديك حلفه امره و فترق مومنجيه
وتواع ايتديك سست و بونون ماعدا مباشر نوز راجحه مومنجيه هر برفانه نوزديك
اولوقه راجحه لوزديك بونون زياده براجحه و بوجه اليه و نوز ميه سوبدل
تولى ايجون لنان كامل عروش نوز راجحه و اسل عروش ضفا نوز راجحه لوزديك
زياده و تقدمات اللزميه و راجحه النازقه مانع العباد ايجان لوزديك نه مانع
وقول و فترق راجحه اللزميه كسر و فترق و تقصا نوزديك و فترق فانه دت و فترق فانه
تلم و فترق نفايتا احسان ايتديك سؤيله بلس عا سست نوزديك فترق فانه
مخبر اولوقه نوزديك و فترق نوزديك و فترق نوزديك و فترق نوزديك

سورسات بدلی امریدر حال سید احمدی

منها فی النقصه و الحکم سوار فی النقصه و السلام الفقه سنجی نشین واقع اولاً قاضی زید فقهی و منافی
الایمان و الاثره که تقدیر لری و یکدیگر سردار لری و اعیان و ولایت این امر لری زید فقهی بود
رتبع هایدن و اصل او بیج معلوم اولاً که از کت الله تعالی اول بنار بیعت اتصال کفار و در پی
قرار او در نیه سفر ایازم مقرر و محقق اولی سفره مامور اوله قیدم قول لری سایر عسکر منصرف
زاد و زواجه لری چون مالک و کس واقع ایات و سنجی تدری سازند قریب اولاً میراد عین سرت
و خیره و سانه بعد اولرب فتح منصرف اوله بر لری بد لری تحطیلی رعایا به اولی و الفخ اولطایا
ایندیکه طغان نسی سینه خوب اولی او زنه لرا و نورم واقع قاضی تدری و سفر هایدنم
اچون سیر کر صبر کله سینه فرقی و در قید کله سینه طغان اچو و قیونک هر بر سینه ایکس بود
اچو دروغن کده کده و قیه سینه او تدر اچو و عسک و قیه سینه یکر میسر اچو و او کده
عرب سینه پتتر اچو و صحانک نظر نه او تدر اچو صحیح او زنه سورسات بدلی سید احمدی اول انسان
مهر لودن لکن موقوفات دفتر کج صدر ستن بر قضایه قیام و تصریح اوله و در او زنه
بجای جمع و کجبل و داخل خزینه عاده ایندر ملک فرغانه اوله سید احمدی که حکم سید احمدی
بدلی و سینه قلا سینه سینه اچو ایدم انسان عسکر قه سوال اکبرم لسه عسکر و مائة و الف

Ek-6 Ankara'ya ait H.1106 tarihli Tevzi Defteri
Örneği (Ankara 74/621) Not: Devamı Ektedir.

سنة ١٣٠٠
مكة يوم الاثنين من شهر محرم الحرام
الذي اوردوه تحصلي زمان اولنا بدل باليسر وصحة
الكتاب بك طغوز بود غرضه

اجله اتنا قبله منقاد من اوردوه فيما بين احاليه انرا اولنا اسير
١٣٠٠

فصوه باق فر الربيع انرا اولنا اسير ٥٣٢
قلمها البس ابي انرا اولنا اسير
ما حسن غني تبا غاني زعفران غاني
١٠ اسير ٣ اسير ١٥ اسير
در ماه ذی قعدة سنه ١٣٠٠
١٤١٨

١٤١٨
سنة مذکور ١٤١٨ غرضه ضم اولنا انچه در که ذکر اولنا
غرضه
١٠ اسير
مخزن باغی
١٠ اسير
١٠ اسير

بمنع مردم برودت غرضه بلاد افشاده اولنا با یک دود برودت سکه سکه غرضه
ضم اولنا من بیان بلیوز طغوز او غرضه بالان اولنا حمله اتنا قبله مندر شهر موجود
اگر برودت سکه انچه خانه بود برودت اولنا مندر خانه اسیر غرضه برودت من اصابت
١٣١٢ و من الاخرة

دفعه اوله که یک روز الخ من شهر اولنا انچه بالیوز طغوز ابر پاشا خضر من با یک معطل بود که
ذکر اولنا ١٣١٢ حاد و الاخرة
طغوز
١٠ اسير
١٠ اسير

شهر فضل انک جمع غرضه
٩٢٥
٦٢٥
اود و اینتر غرضه
١٠ اسير
١١ اسير
١٣٥

معونه عارفه حضرت با شانك منى ساكن الين من الين ووردى بالدر التوى
 ابى و تو تارى و دى كى خج اچو و ووردى طو توى
 بابجى انجى من لى با شانك بناك الين من الين ووردى

اسد	۳۲	۳۱	۳۱
اسد	۳۱	۳۱	۳۱
اسد	۳۱	۳۱	۳۱

چرا بر دى كى
 اسد ۳۱
 اسد ۳۱
 اسد ۳۱

اسد	۳۶	۳۶	۳۶
اسد	۳۶	۳۶	۳۶
اسد	۳۶	۳۶	۳۶

منه لى ووردى
 اسد ۳۵
 اسد ۳۵